

La participació ciutadana: qui participa, com participa i perquè participa?

Al gran concepte participació, li ha passat com a altres dels grans conceptes: sostenibilitat, globalització... Persones tant diferents utilitzen en contextos tant diferents la paraula participació, que és impossible que entenem aquest terme de la mateixa manera.

Per què ens situem, començaré definint què és i què no és per a mi la participació. Què significa participar. En aquesta definició passejarem per la resposta a cadascuna de les preguntes a les que havia de respondre. Quan parlem d'**agents o actors** estarem identificant qui participa, en parlar de **mètodes i tècniques** respondrem al com, i en parlar de **processos** estarem parlant del **per què** però sobretot haurem de parlar d'una pregunta que no se'm fa i que és la que hauríem de definir abans de totes les altres: **per a què**.

Podríem definir la participació ciutadana com el conjunt d'activitats a través de les quals, els ciutadans prenen part en la vida política, en la gestió del públic, del que és col·lectiu. I el que és col·lectiu no és només estatal o de les administracions, sinó que també és el més social o comunitari; liderat per les associacions o no. Aquí cap des de l'elecció cada 4 anys dels nostres representants polítics per a què gestionin per nosaltres el que és públic (és el que defineix la democràcia representativa), fins la implicació als processos de proposta, decisió i implementació de les polítiques públiques.

Aquesta és una participació que no té en compte només la relació entre les administracions públiques i la ciutadania, participar és també formar part de les associacions i entitats dels diferents àmbits d'una ciutat: sindicats, associacions de veïns, sòcio-culturals, ampes, associacions d'empresaris... que s'organitzen en grups per a portar a terme activitats que són algunes vegades d'utilitat pública, en el sentit que he comentat. Aquestes estableixen relacions amb l'administració d'una manera diferent, organitzada, com a conjunt de persones que defensen una parcel·la interessada de la realitat social.

En els darrers anys, els ajuntaments, com a administració pública més propera als ciutadans, han desenvolupat una sèrie de canals formals o informals de comunicació i han estat aquests grups organitzats els que han tingut un accés privilegiat sobre la ciutadania no organitzada. Això no vol dir ni que siguin els canals suficients/els desitjables ni que aquesta relació hagi estat positiva per totes les parts.

Alguns dels instruments més innovadors de la democràcia participativa directa, van en la direcció de facilitar un accés més igualitari a la vida política. Es tracta de garantir que ambdós tipus de participació la que es fa des dels grups organitzats i la dels ciutadans no organitzats tenen els seus canals propis i/o compartits de relació amb l'administració. Alguns d'aquests instruments prioritzen la relació al mateix nivell dels diferents actors de la comunitat: polítics, tècnics, ciutadans associats i ciutadans no organitzats.

El desenvolupament d'aquestes tècniques, no només passa per crear eines noves sinó que s'han d'intentar també complementar alguns instruments més tradicionals com el referèndum que, tal com està plantejat, ha ofert resultats decebedors allà on s'han implantat de manera més important (efectes rutinaris/saturació del sistema polític).

Què és i què no és participació?

Parlant dels referèndums, recordem que durant el franquisme se'n van realitzar. Existeix una participació per legitimar, per a què les posicions, interessos i objectius de qui promou la participació surtin reforçats, i una participació per a transformar, promoure canvis en el entorn en el que vivim (els objectius també surten reforçats però són els objectius col·lectius). Tant l'administració com les associacions i entitats poden fer una o l'altre.

Des del punt de vista que la participació ha de servir per transformar, se'ns plantegen els diferents elements que ara exposo.

Que vull dir al comentar que de referèndums se'n van fer al franquisme?

Doncs que els instruments de participació no són per sí mateixos participatius, no són asèptics, que els referèndums, els tallers participatius, els consells ciutadans etc., han de complir unes condicions tècniques. Els processos **necessiten un mètode i unes tècniques** que facin eficaç aquesta participació. La definició del mètode i l'elecció de la tècnica depenen del per a què (finalitat), que volem aconseguir d'aquest procés o d'aquest moment participatiu. Una de les raons per les que algunes associacions estan tenint problemes, la trobaríem en la manca de mètode i de tècniques de dinamització de grups i de treball en equip. Sense aquests, i sense una educació participativa i democràtica, els actuals espais de participació poden ser espais poc motivadors, reunions pesades, inoperatives e ineficaces, baralles partidistes que impedeixen un debat transparent i de contingut... Una assemblea de 300 persones en la que uns pocs parlen i la resta assenteix no s'ha de considerar participació, de la mateixa manera que una trobada de centenars de persones per a menjar una sardinada o una paella popular no s'ha de considerar un procés participatiu.

La participació ciutadana s'ha d'entendre com un **procés**, dinàmic, que es retroalimenta constantment de persones i continguts mitjançant les eines i la metodologia adequades. Per a prendre la decisió de posar un televisor a casa, necessitem haver pres moltes decisions abans: primer, identifiquem la necessitat d'un televisor, la compartim amb la resta de la família, i si estan d'acord amb aquesta necessitat, busquem i decidim entre tots a on comprar-la, com ha de ser estèticament, quins serveis i accessoris ha de tenir... Tota acció racional, és un procés en el que hi ha un diagnòstic, una proposta, una programació o planificació, un seguiment de les actuacions i en el procés hem hagut de prendre moltes decisions. Dins del procés existeixen diferents moments participatius que són, ara sí, grups de debat, tallers de participació, consells ciutadans...

Potser hauríem d'haver començat dient que la participació no és o no hauria de ser una moda, o un pur tràmit formal, la participació és un **dret fonamental** reconegut a la constitució.

D'aquí en podem treure una altra conclusió, que **la norma**, els reglaments de participació, no fan la participació. La norma que dicta que en un municipi existirà un consell d'urbanisme, no és en sí mateixa participació. Ni tan sols la mateixa creació d'un consell d'urbanisme. S'han de crear espais que serveixin per alguna cosa, s'han d'omplir d'informació i de continguts. A més han de poder accedir a recursos suficients per a la seva continuïtat i no em refereixo només a diners, sinó també locals, formació, assessorament... El qui participa, depèn en gran mesura del per a què.

La informació i la formació dels ciutadans i ciutadanes és una condició sense la qual no hi pot haver participació, però participació no és única i exclusivament informació. Com tampoc ho són o ho haurien de ser les consultes puntuals sense resposta per part de l'administració i sense debat ni formació prèvia. Cal destacar doncs, un altre element important per a promoure la participació, la devolució dels resultats.

En definitiva, participació, tal com l'entendem, és un procés educatiu. Ara mateix, tots i totes n'hem d'aprendre molt: polítics, tècnics i ciutadans organitzats o no organitzats en entitats.

La participació, un procés educatiu i d'aprenentatge.

Entendre el(s) procés(os) participatiu(s) com un procés(os) educatiu(s) és fonamental ja que implica tenir en compte, preveure i organitzar, aspectes del procés, moltes vegades obviats per ser aspectes més quotidians de la participació i/o de les relacions.

Tot comença amb l'aprendre a escoltar a l'altre. Això que sembla tant fàcil no ho és en realitat, no n'estem massa acostumats, i això es construeix cada vegada que tenim reunions, en els torns de paraula, en l'ús dels temps, en les oportunitats per a que altres puguin parlar... Exigeix apostar per noves maneres de fer i de relacionar-se que permetin treballar conjuntament a polítics, tècnics i ciutadans en un clima de col·laboració. Donat que encara no és així, haurem d'aprendre'n tots a fer-ho, a educar-nos, i això només pot donar-se en la pràctica.

A grans trets, existeixen altres canvis importants que introdueix la participació en la seva entrada en escena: Un procés participatiu, implica sovint un canvi en l'organització municipal en el que estan afectats polítics i tècnics municipals: se'ls planteja com a necessàries la coordinació entre àrees, departaments i serveis i una visió integral i una intervenció

transversal de les polítiques públiques. Per altra banda, els nous instruments de participació ciutadana aporten un plus de legitimitat a les decisions públiques i poden millorar l'eficàcia política.

La comunitat, la ciutadania, augmenta la seva educació democràtica, i s'enforteix relacional i identitàriament en quant que es creen noves relacions socials, noves xarxes de relació entre actors actius del territori nous interessos...

En els processos participatius, aquests són dos elements bàsics. Si un procés participatiu ha fet tota una tasca de dinamització de la comunitat, en sol resultar una transformació de la xarxa de relacions socials que, en positiu, es tradueix en un enfortiment, augment i millora de les relacions socials, dels contactes entre les persones i de la seva informació i formació. Per altra banda, la identitat, és un element clau. Per exemple, la participació d'una persona en una associació dependrà de que s'identifiqui amb aquesta, amb el seu projecte, amb les persones que la conformen, amb el seu funcionament... Tornem a insistir doncs, en que les associacions haurien de dedicar una part important del seu temps a definir conjuntament uns objectius, un mètode (com arribar-hi)... un projecte clar del què és, què fa i com fa què, i aquest projecte, compartit per totes les persones de l'associació, l'haurà de difondre, explicar amb convenciment, amb claredat i transparència...

Conclusió:

Podríem dir que la participació necessita des del punt de vista dels actors:

D'una ferma i responsable voluntat política de les administracions públiques, les locals, però també la resta dels poders públics.

D'unes associacions fortes, amb un projecte propi, definit tenint en compte tots els seus nivells de participació: juntes, vocalies, comissions, assemblea.

I d'uns ciutadans que coneguin els seus drets i deures, el funcionament de les seves administracions, els projectes de les associacions i entitats del seu entorn... de manera que s'hi puguin identificar tant amb el seu territori, com amb el projecte dels seus representants i associacions.

Yolanda Jiménez Pozo
Técnica en participació ciutadana.

Email: yjimenez01@jazzfree.com